

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17
INTERNET: <http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/320/37/92

INSTYTUCJE SPOŁECZNE I POLITYCZNE – ZMIANY W SPOŁECZNYM ODBIORZE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, CZERWIEC'92

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Koncentracja elit decyzyjnych kraju na wewnętrznych sporach i konfliktach oraz nieudana próba poszerzenia koalicji rządowej odbiły się w sposób wyraźny na wizerunku instytucji politycznych. W przypadku większości z nich odnotowano narastającą dezaprobatę. Nie dotyczy to jedynie organizacji reprezentujących interesy obywateli oraz instytucji prawa i porządku. Narastającej niechęci społecznej towarzyszą wyraźne przewartościowania w sposobie postrzegania sceny politycznej. Władza wykonawcza nie jest już monolitem. Rośnie natomiast rola związków zawodowych, którym zwolenników przysparzają akcje strajkowe i protestacyjne.

Opinie o działalności instytucji i organizacji

Tradycyjnie stosowanym przez CBOS wskaźnikiem społecznej aprobaty kluczowych instytucji i organizacji politycznych jest pytanie: "Czy, Pana(i) zdaniem, działalność [danej instytucji] dobrze służy społeczeństwu?" Uzyskany w majowym sondażu¹ rozkład odpowiedzi na to pytanie zamieszczono w tabeli 1.

¹ Sondaż "Aktualne problemy i wydarzenia" (25) przeprowadzono w dniach 1-3 maja 1992 r. na 1191-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności Polski.

Tabela 1

(w procentach)

Instytucje i organizacje	Ocena działalności		
	aprobata	dezaprobata	trudno powiedzieć
Wojsko	68	12	20
Policja	66	21	12
Rzecznik Praw Obywatelskich	55	10	35
Kościół	48	44	8
Władze miasta/gminy respondenta	46	33	21
NSZZ "Solidarność"	46	35	19
NSZZ "Solidarność" RI	45	26	28
Najwyższa Izba Kontroli	37	26	37
Prezydent	36	52	13
OPZZ	32	39	29
Rząd	32	53	15
Sejm	30	60	11
Senat	29	53	18

W tabeli uszeregowano instytucje według malejącego odsetka odpowiedzi aprobujących. Ten sposób prezentacji danych - łatwy w odbiorze - nie powinien jednak skłaniać do interpretacji w duchu rankingowym. Notowania instytucji wiążą się bowiem z różnym zakresem wiedzy na temat ich bieżącej działalności oraz odmiennym sposobem myślenia o każdej z nich. Na zjawisko to staraliśmy się zwrócić uwagę w komunikacie omawiającym wyniki pomiaru marcowego.²

² Zob. komunikat CBOS "Opinia publiczna o instytucjach oraz organizacjach politycznych i społecznych", marzec 1992 r.

Obecnie skoncentrujemy się na zaobserwowanych w ciągu ostatniego roku zmianach opinii o poszczególnych instytucjach i organizacjach.

Zmiany ocen instytucji w ciągu ostatniego roku

Przedmiotem rozważań będzie porównanie wyników uzyskanych w maju '92 z danymi:

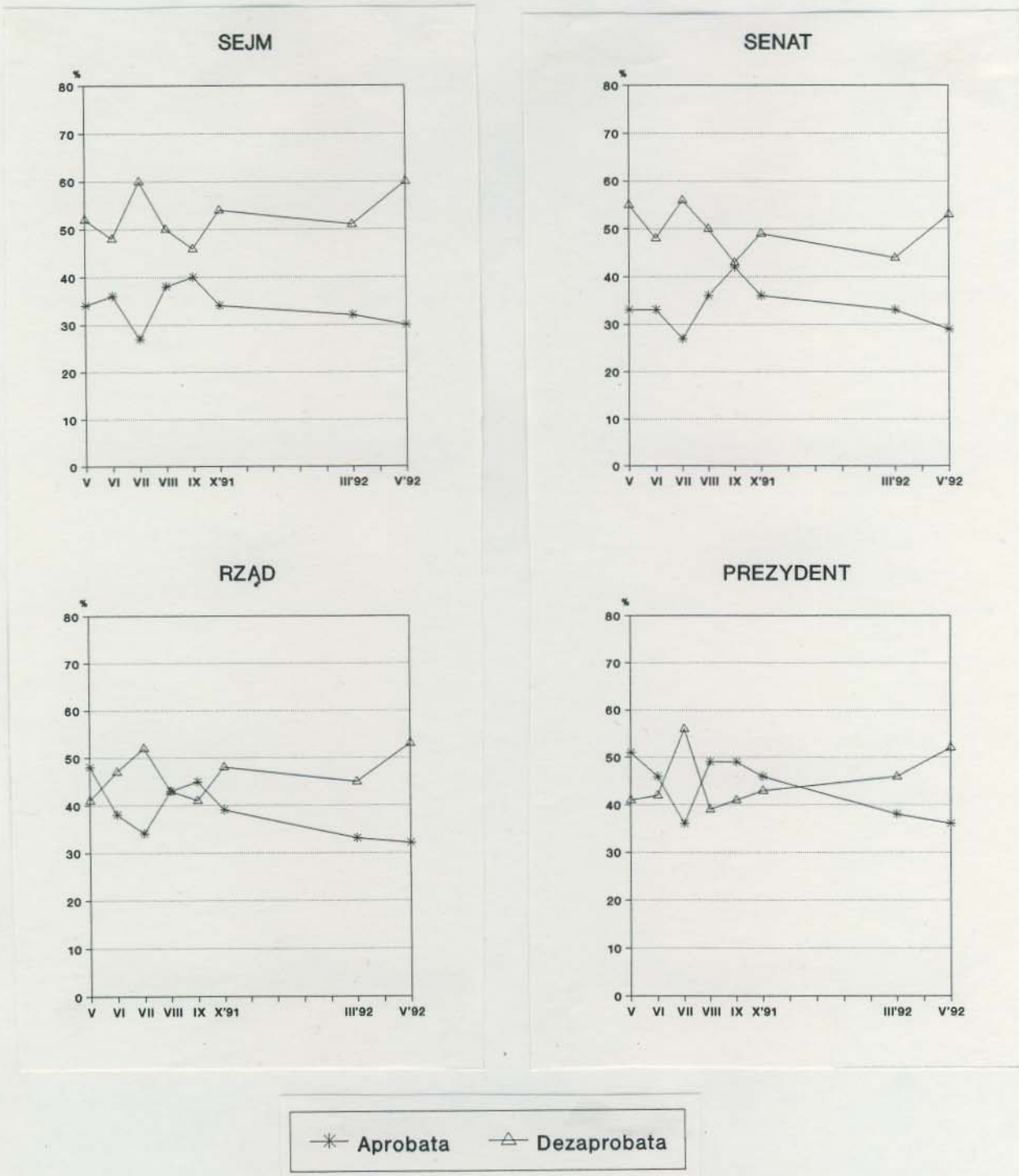
- sprzed roku,
- z lipca '91 (okres szczególnie niekorzystnych notowań),
- z października '91 (ostatnie dni działalności Sejmu kontraktowego),
- z marca '92 (poprzedni pomiar).

1. Zmiany ocen instytucji władzy

W ciągu minionych dwunastu miesięcy instytucje władzy najgorsze oceny uzyskały w lipcu '91. Przypomnijmy, był to czas ostrych konfliktów politycznych wokół ordynacji wyborczej. W sierpniu, w trakcie puczu moskiewskiego, notowania polskich instytucji wyraźnie się poprawiły. Obecnie opinie respondentów są równie złe jak w lipcu ubiegłego roku (rys.1).

Od marca br. dezaprobatą działalności **Sejmu**³ zwiększyła się o 9%. W maju dwukrotnie więcej osób wypowiadających się o pracy parlamentu krytycznie niż aprobująco. W przypadku **Senatu**

³ Wyniki trzech ostatnich pomiarów są zamieszczone w tabeli 1 aneksu.

Rys.1. Dynamika ocen instytucji władzy

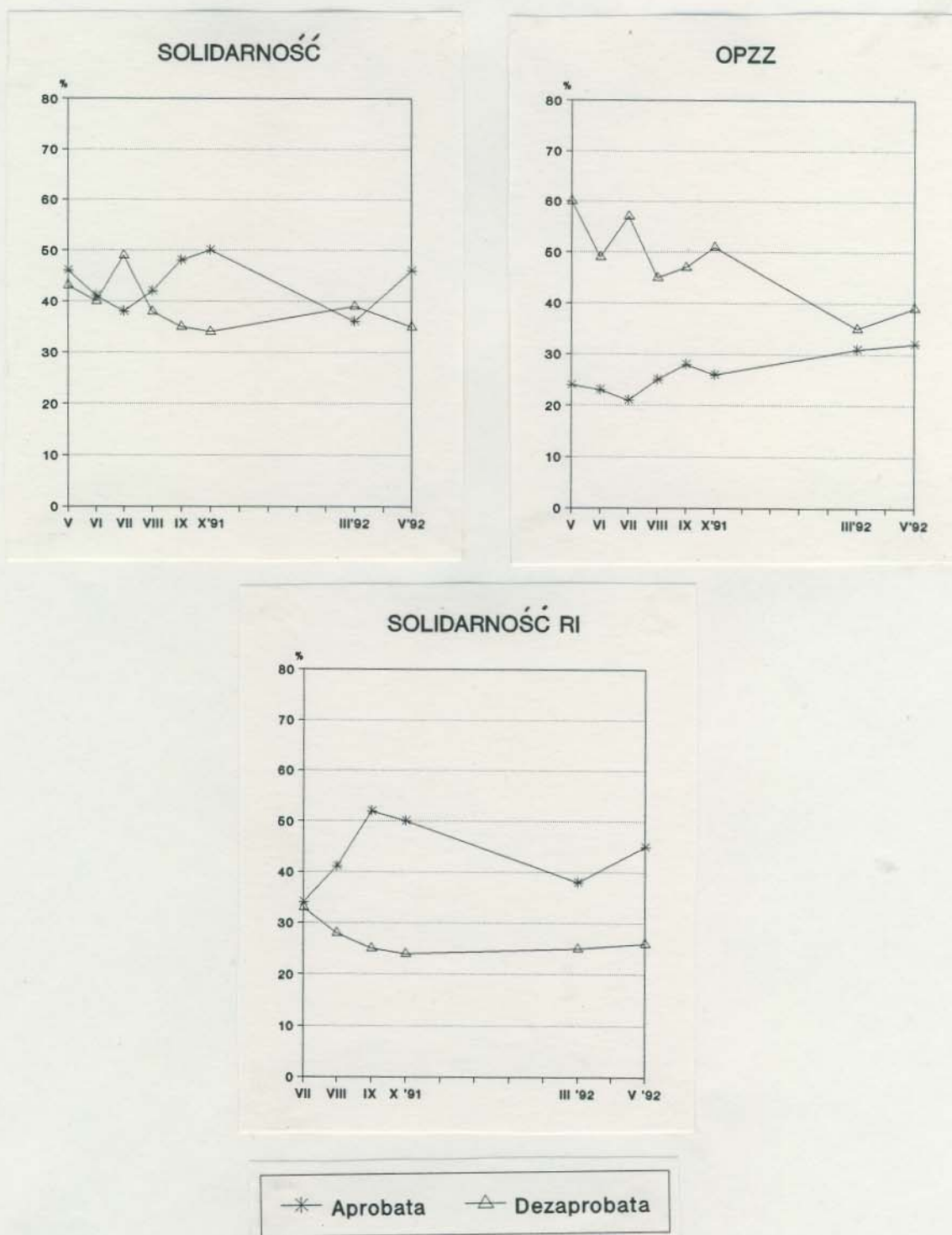
dezaprobata zwiększyła się również o 9%, przy jednoczesnym spadku aprobaty o 4%. Pogorszeniu uległa także ocena **rządu i prezydenta** - liczba negatywnych opinii o obecnym gabinecie wzrosła o 8%, a o prezydencie - o 6%.

Obniżenie notowań instytucji władzy wynika głównie ze wzrostu liczby ocen negatywnych i zmniejszenia grupy osób wybierających odpowiedź "trudno powiedzieć". Można więc stwierdzić, że nastąpiła "krystalizacja dezaprobaty" - więcej osób ma wyrobione zdanie, ale zdanie to jest niekorzystne dla instytucji władzy.

2. Zmiany opinii o organizacjach związkowych

W ciągu ostatnich dwóch miesięcy wyraźnie zwiększyła się aprobata NSZZ "Solidarność" (o 10%) oraz - w nieco mniejszym stopniu - NSZZ "Solidarność" RI (o 7%). Oceny OPZZ pozostały na nie zmienionym poziomie (rys.2).

Znacznie lepsze postrzeganie "Solidarności" nastąpiło wkrótce po zorganizowaniu przez związek udanej demonstracji w Warszawie. Także zaobserwowana w marcu poprawa notowań OPZZ była poprzedzona dużą akcją strajkową Związku Nauczycielstwa Polskiego. Warto w tym kontekście zwrócić uwagę, że ubiegłoroczny dzień protestu "Solidarności" nie przyczynił się do wzrostu aprobaty tej organizacji. Można więc przypuszczać, że ocena związków zawodowych coraz bardziej jest uzależniona od ich zdolności do przeciwstawiania się polityce władz. Wskazują na to także pogłębione analizy uzyskanych wyników, które przedstawimy w dalszej części opracowania.

Rys.2. Dynamika ocen organizacji związkowych

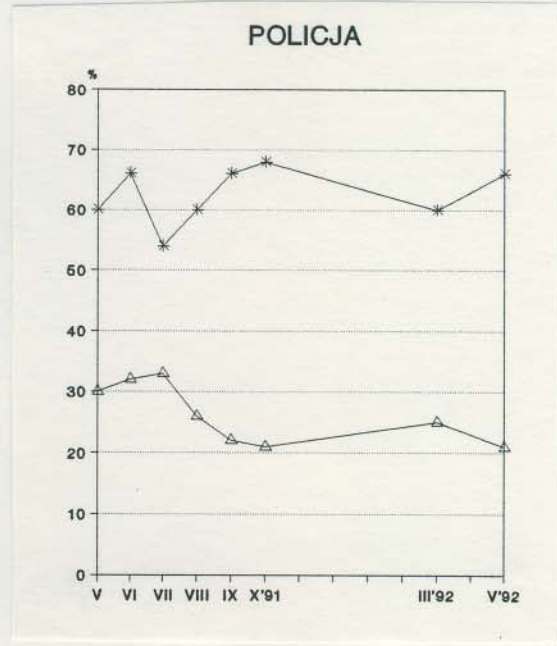
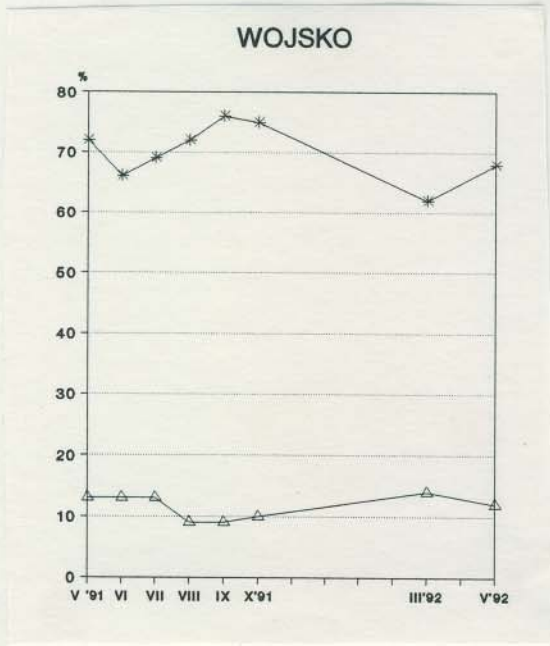
Jeżeli prześledzimy wyniki badań przeprowadzonych w minionym roku, zauważymy znaczne zmiany ocen o OPZZ. W stosunku do maja '91 dezaprobatą tego związku zmaląła o 21%, a w porównaniu z październikiem - okresem bezpośrednio poprzedzającym wybory parlamentarne - o 12%. Wzrost aprobaty w tym czasie był jednak znacznie mniejszy (o 8% w porównaniu z majem i o 6% - z październikiem). Można więc przypuszczać, że wraz z odejściem A. Miodowicza związek ten przestał być w znacznej mierze postrzegany jako organizacja postkomunistyczna⁴ i w efekcie rządziej spotyka się z dezaprobatą.

3. Zmiany w opiniach o pozostałych instytucjach

Instytucją, która od czasu wyborów parlamentarnych najbardziej traci w oczach społeczeństwa, jest **Kościół rzymskokatolicki**. Jeszcze w październiku prawie 2/3 respondentów pozytywnie oceniało jego działalność, a 1/4 - negatywnie. Obecnie - po raz pierwszy w historii badań CBOS - dezaprobatą jest niemalże równa aprobacie. W ciągu ostatnich dwóch miesięcy przybyło 13% opinii krytycznych, a ubyło 9% pozytywnych (rys.3).

Po znacznym spadku aprobaty **wojska** pomiędzy październikiem a marcem, w maju wartość tego wskaźnika wzrosła o 6%. Tak więc okres konfliktu politycznego o dominację nad armią nie zaszkodził społecznemu wizerunkowi tej instytucji.

⁴ Zwracaliśmy na to uwagę w komunikacie z marca bieżącego roku "Opinia publiczna o instytucjach politycznych i społecznych".

* Aprobata △ Dezaprobatą

Rys.3. Dynamika ocen wojska, policji i Kościoła

W ciągu ostatnich dwóch miesięcy poprawiły się także notowania **policji**. Grupa respondentów aprobujących jej działalność zwiększyła się o 6%, a wyrażających dezaprobatę zmalała o 4%.

Opinie o **rzeczniku praw obywatelskich** oraz o **władzach lokalnych** nie zmieniły się w stosunku do marca. Poprawiła się natomiast w tym okresie ocena **Najwyższej Izby Kontroli**. Nieco więcej osób ma teraz wyrobione zdanie na temat jej działalności, co skutkuje rosnącą aprobatą (o 7%).

Percepcja społeczna instytucji i organizacji

W celu wyodrębnienia głównych sposobów postrzegania instytucji i organizacji zastosowaliśmy analizę czynnikową (tab.2). Analizę taką w odniesieniu do tych samych podmiotów przeprowadziliśmy także przed dwoma miesiącami⁵. Możemy zatem porównać wyniki uzyskane w marcu i obecnie oraz zaobserwować zmiany, jakie zaszły przez ten czas w społecznej percepcji kluczowych instytucji i organizacji politycznych.

⁵ Zob. tabele 2-5 aneksu. W celu zapewnienia pełnej porównywalności wyników w tabelach 3-5 zamieszczono wyniki analiz ograniczonych do jedenastu instytucji.

Tabela 2

Instytucje i organizacje	Czynniki			
	I	II	III	IV
Sejm	0,87			
Senat	0,87			
Rząd	0,59			
Policja		0,79		
Wojsko		0,75		
Rzecznik Praw Obywatelskich		0,60		0,46
Najwyższa Izba Kontroli	0,31	0,48		
NSZZ "Solidarność" RI			-0,79	
OPZZ			-0,74	
NSZZ "Solidarność"			-0,72	
Władze lokalne			-0,32	
Kościół				-0,73
Prezydent				-0,59
Procent wyjaśnianej wariacji	25,3	13,1	10,5	7,8

Czynniki	Korelacje pomiędzy czynnikami			
	czynnik I	czynnik II	czynnik III	czynnik IV
Czynnik I	1			
Czynnik II	0,19	1		
Czynnik III	-0,21	-0,28	1	
Czynnik IV	-0,21	-0,06	0,14	1

Struktura czynników generalnie nie zmieniła się przez ostatnie dwa miesiące. Mamy więc nadal:

- ♦ czynnik **władzy państwowej** z Sejmem, Senatem i rządem;
- ♦ czynnik **ochrony obywateli** z policją, wojskiem, rzecznikiem praw obywatelskich oraz Najwyższą Izbą Kontroli;
- ♦ czynnik **reprezentacji interesów grupowych** z "Solidarnością" Rolników Indywidualnych, OPZZ i "Solidarnością" pracowniczą;
- ♦ czynnik **kościelno-prezydencki** utworzony przez Kościół i prezydenta RP oraz - w opozycji do tych dwóch instytucji - rzecznika praw obywatelskich.

Zaszła jednak inna dość ważna zmiana - osłabły istotnie związki prezydenta z czynnikiem władzy państwowej, a rządu z czynnikiem kościelno-prezydenckim. Tak więc w społecznej świadomości prezydent i rząd są obecnie instytucjami niezależnymi od siebie, których nie łączy fakt sprawowania władzy. W tej sytuacji określenie czynnika pierwszego mianem "władzy państwowej" nie jest już precyzyjne. Bardziej adekwatna jest nazwa "**władzy państwowej powołanej w wyniku wyborów parlamentarnych**". W ten oto sposób konflikt na górze znalazł swoje odbicie w społecznej percepcji sceny politycznej.

Charakterystyczne, choć nienowe, jest umiejscowienie Kościoła. To, że instytucja ta w percepcji społecznej jest łączona z jednym z ośrodków władzy i w dodatku przeciwstawiana rzecznikowi praw

obywatelskich - reprezentującemu prawa mieszkańców kraju - być może tłumaczy tak wyraźny spadek aprobaty tej instytucji.

Kolejną zmianą w stosunku do wyników marcowych jest wyraźne umocnienie się pozycji NIK w czynniku ochrony obywateli. Wiąże się to zapewne z zaobserwowanym wzrostem wyrazistości tej instytucji - obecnie znacznie mniej respondentów niż w marcu oceniając jej działalność udziela odpowiedzi "trudno powiedzieć".

Procesy podziału sceny politycznej w świadomości społecznej zaznaczyły się znacznie wcześniej niż w marcu '92. Przypomnijmy zatem, jak były postrzegane główne instytucje polityczne w październiku ubiegłego roku - w ostatnich dniach "Sejmu kontraktowego". Dla porównania musimy ograniczyć analizy do tych instytucji, które powtarzają się w obu badaniach. Są to: Sejm, Senat, rząd, prezydent, wojsko, policja, Kościół, rzecznik praw obywatelskich, OPZZ, NSZZ "Solidarność" i NSZZ "Solidarność" RI.

W przededniu pierwszych wolnych wyborów parlamentarnych analiza czynnikowa odpowiedzi respondentów uwidoczniła podział sceny politycznej kraju na cztery czynniki:

- **pierwszy**, w skład którego wchodzi: prezydent, "Solidarność", Kościół i rząd, można nazwać czynnikiem **władzy antykomunistycznej**. Tworzyły go te instytucje, które sprawowały rządy w kraju wraz z głównymi organizacjami walczącymi w latach osiemdziesiątych z totalitarnym reżimem. W silne związki z tym czynnikiem wchodziła "Solidarność" RI oraz, w słabsze, ówczesny Senat;

- **drugi**, utworzony przez wojsko, policję oraz rzecznika praw obywatelskich, był odpowiednikiem obecnego czynnika **ochrony obywateli**;

- **trzeci** grupował organizacje związkowe - OPZZ oraz "Solidarność" RI - wyróżniające się wówczas wyraźnie **rewindykacyjnym** charakterem;

- **czwarty** tworzyły schodzące ze sceny politycznej: Sejm i Senat. Był to więc czynnik **parlamentarny**.

Tak więc instytucje władzy wywodzące się z "Solidarności" były postrzegane jako pewna całość. Szczególną uwagę zwraca fakt, że zarówno związek zawodowy, jak i Kościół były ważnymi elementami tej całości.

Obecny⁶ obraz sceny politycznej jest już inny. O podziale na obóz prezydencko-kościelny i parlamentarno-rządowy wspominaliśmy już wcześniej. Mamy jednak do czynienia z jeszcze jedną zmianą. "Solidarność" przestała być postrzegana jako instytucja rządząca czy też legitymizująca władze. Jej rola została sprowadzona do funkcji związkowych. Teraz wraz z innymi organizacjami pracowniczymi tworzy jeden czynnik. "Wojnom na górze" towarzyszy więc "konsolidacja na dole", której nie przeszkadza już różna geneza organizacji pracowniczych. Postkomunistyczny OPZZ jest postrzegany podobnie do "Solidarności".

⁶ Wyniki tej analizy czynnikowej zawiera tabela 2 aneksu.

*

*

*

Od początku kadencji obecnego Sejmu pogarsza się wizerunek społeczny prawie wszystkich badanych instytucji i organizacji. Wyjątek stanowią: OPZZ - którego odbiór jest znacznie bardziej korzystny niż w październiku '91 oraz policja - oceniana podobnie jak jesienią ubiegłego roku. Najbardziej wyraźny jest spadek aprobaty Kościoła. Opinie o jego działalności są obecnie podzielone.

Konflikty w łonie władz państwowych znajdują swoje odzwierciedlenie w sposobie postrzegania instytucji przez społeczeństwo. Straciła porządkujące znaczenie dychotomia komuna - "Solidarność", a coraz większą rolę odgrywają kategorie adekwatne do obecnych podziałów.

Wydaje się, że organizowanie zbiorowych protestów wpływa na poprawę opinii o związkach zawodowych. Nie może to dziwić w sytuacji znacznego pogorszenia nastrojów społecznych.

ANEKS

Tabela 1. Zmiany opinii o instytucjach i organizacjach między październikiem 1991 r. a majem 1992 r.

(w procentach)

Instytucje i organizacje	Aprobata			Dezaprobata		
	X'91	III'92	V'92	X'91	III'92	V'92
Sejm	34	32	30	54	51	60
Senat	36	33	29	49	44	53
Rząd	39	33	32	48	45	53
Prezydent	46	38	36	43	46	52
Kościół	64	57	48	25	31	44
Policja	68	60	66	21	25	21
Wojsko	75	62	68	10	14	12
NSZZ "Solidarność" RI	50	38	45	24	25	26
NSZZ "Solidarność"	50	36	46	34	39	35
OPZZ	26	31	32	51	35	39
Rzecznik Praw Obywatelskich	-	54	55	-	9	10
Najwyższa Izba Kontroli	-	30	37	-	26	27
Władze miasta/gminy respondenta	-	45	46	-	33	33

Tabela 2. Wyniki analizy czynnikowej - marzec 1992 r. - pełny model

Instytucje i organizacje	Czynniki			
	I	II	III	IV
Senat	0,88			
Sejm	0,87			
Rząd	0,51			-0,37
Wojsko		0,82		
Policja		0,78		
Rzecznik Praw Obywatelskich		0,53		0,40
Najwyższa Izba Kontroli	0,31	0,34		
OPZZ			-0,87	
NSZZ "Solidarność" RI			-0,84	
NSZZ "Solidarność"			-0,72	
Władze lokalne			-0,37	
Kościół				-0,78
Prezydent	0,38			-0,57
Procent wyjaśnianej wariancji	31,2	12,2	8,9	8,0

Czynniki	Korelacje pomiędzy czynnikami			
	czynnik I	czynnik II	czynnik III	czynnik IV
Czynnik I	1			
Czynnik II	0,24	1		
Czynnik III	-0,38	-0,33	1	
Czynnik IV	-0,19	-0,03	0,17	1

Tabela 3. Wyniki analizy czynnikowej dla jedenastu instytucji - październik 1991 r.

Instytucje i organizacje	Czynniki			
	I	II	III	IV
Prezydent	0.82			
NSZZ "Solidarność"	0.73			
Kościół	0.66			
Rząd	0,62			-0.30
Wojsko		0,83		
Policja		0,77		
Rzecznik Praw Obywatelskich		0,59		
OPZZ			-0,83	
NSZZ "Solidarność" RI	0,42		-0,70	
Sejm				-0.88
Senat	0,34			-0.75
Procent wyjaśnianej wariacji	27,5	15,2	11,1	10,4

Czynniki	Korelacje pomiędzy czynnikami			
	czynnik I	czynnik II	czynnik III	czynnik IV
czynnik I	1			
czynnik II	0,07	1		
czynnik III	0,08	0,09	1	
czynnik IV	-0,17	-0,19	-0,08	1

Tabela 4. Wyniki analizy czynnikowej dla jedenastu instytucji - marzec 1992 r.

Instytucje i organizacje	Czynniki			
	I	II	III	IV
Senat	0,89			
Sejm	0,89			
Rząd	0,47			-0.41
Wojsko		0,83		
Policja		0,80		
Rzecznik Praw Obywatelskich		0,53		0,34
OPZZ			-0,86	
NSZZ "Solidarność" RI			-0,83	
NSZZ "Solidarność"			-0,72	
Kościół				-0.81
Prezydent	0.33			-0.60
Procent wyjaśnianej wariacji	33,2	14,1	10,4	9,4

Czynniki	Korelacje pomiędzy czynnikami			
	czynnik I	czynnik II	czynnik III	czynnik IV
Czynnik I	1			
Czynnik II	0,18	1		
Czynnik III	-0,35	-0,28	1	
Czynnik IV	-0,22	-0,03	0,19	1

Tabela 5. Wyniki analizy czynnikowej dla jedenastu instytucji - maj 1992 r.

Instytucje i organizacje	Czynniki			
	I	II	III	IV
Sejm	0,89			
Senat	0,87			
Rząd	0,58			
Wojsko		0,81		
Policja		0,81		
Rzecznik Praw Obywatelskich		0,56		0,38
NSZZ "Solidarność" RI			-0,78	
OPZZ			-0,74	
NSZZ "Solidarność"			-0,72	
Kościół				-0.75
Prezydent				-0.64
Procent wyjaśnianej wariancji	26,7	15,0	12,0	9,2

Czynniki	Korelacje pomiędzy czynnikami			
	czynnik I	czynnik II	czynnik III	czynnik IV
Czynnik I	1			
Czynnik II	0,16	1		
Czynnik III	-0,18	-0,23	1	
Czynnik IV	-0,25	-0,02	0,12	1